

„ASACHI”

REVISTA ȘTIINȚIFICA LITERARA

Comitetul de Redacțiune: Dr. D. Cantimir, I. Negre, Grigore N. Lazu, C. Hogaș, P. Antonescu N. Juravschi. G. Boteanu și Em. Halunga Cu colaborarea membrilor Societății Asachi.

SUNT MEMBRU REDACTOR

(Cu ocazia numirei mele ca membru de Redacție).

Sunt membru la Asachi, și încă redactor,
 Un lucru care'mi pare, că nu pre e ușor.
 Căci, după cum se știe, într'o societate
 De litere, științe, se cade-a ști de toate.
 Apoi, când omul știe, e lesne să găsiască
 Un drum sau o potică; și poate s'o brodească;
 Dar când nu știi nimica, cum poți s'o potrivești?
 Să fi om de știință, atunci când nu ești?
 Și-apoi minciuna trece, o zi, două, sau trei,
 Ba poți chiar și o lună, să nu scrii, dacă vrei;
 Poți inventa o bolă, c'ăi fost cam ocupat,
 Că astă noapte-o măță sbârlită ai visat;
 Că lira 'ți e stricată, și-ai dat'o ca s'o drégă,
 Că meșterul nu știe din ea ce să alégă;
 Că muzele Olimpul cu toate-au părăsit,
 Plângându-se adesca, că mulți le-a plictisit,
 Și-acuma busumflata staū toate pe Parnas,
 Și când alergî la ele îți rid cu toate'n nas.
 Dar tot în astă lume, odată se sfârșesce:
 Minciuna, cât de grósă, cu'cetul se tocesce,
 Și, acusat că umblu cu măța tot în sac,

Îmi deteră cuvîntul, și nu mai pot să tac.
 Decî, iată-mă la masă; cu'n aer magistral,
 Mă adresez la Muză, să'mî împrumute-un cal,
 Să sbóre ca și mintea, să sbóre ca și gândul,
 Dar fără să atingă nici marea nici pămîntul.
 Sărmana Muză însă, începe să se plîngă
 Să-mî facă miî de scuse, și mînile să'și frîngă
 Spuindu'mî că toți caii, Pegas chiar a schiopăi,
 De când poeții noștri pe dos l'a 'ncălecat
 Venus se plînge éráși, că e descurajată;
 Copilul său cel aprig nu pôte astă dată,
 Să mai aprindă încă o flacără din zbor,
 Punênd în noi simțirea a unui sfînt amor.
 Femcea azi deșteptă, nu vrea să mai suspine:
 Platonica simțire azi ei nu'l mai convine;
 În inimă'i nu afli de cit cenușă, scrum,
 Și-amorului zîmbesce prin al țigării fum.
 Decî cum vrei tu amice, să'ți viu în ajutor?
 Cu-o sulită tocită, cu-un Pegas slab și chior?
 Voescî să ridă lumea, când va căde în bot,
 Sau vrei să joci tu rolul vre unui Don-chișot?
 Mai bine te-adresază la Zeii de știință.
 Căci ei știu astă-zî multe, și au și iscusință;
 Scot teoriî ce-adesea în lume fac minuni,
 Ce pôte dup'un secol, toți zic că sint miucianî.
 Dar pentru'n secol însă tu ești asigurat,
 Cu astă socotélă onórea și-aî scăpat,
 Și nu mai ai nevoie de altă procopsială,
 Să cați mai mult o pétră ce-î zic filosofală.
 Ea zice, și dispare, ca gândul de o dată,
 Iar fruntea mea se plécă de mînă'mî rezemată.

II.

Cu pași pripiti prin casă, cu părul vâlvoiat,
 În fine o idee aștept neincetat.

Cu Venus am pățit'o, de Neuton mă tem,
 De Humbold'mi-este frică, mă fac mic cât un ghem.
 Cum să fac cū, nu știu, să es din astă vale,
 Nu știu cu Comitetul, cum am s'o scot la cale?
 Căci scopul este nobil, căci țiuța este mare,
 Voim ca să aprindem în țară-o luminare,
 Să-inprăștiem lumina în valuri și în snoși,
 Să nu mai dăm ca proștii prin șanțuri și prin gropi.
 Decî să mă leg.... de cine? De lună sau de stele?
 Ce pôte a mea pană, să spună despre ele?
 Că luna e rotundă, că stelele sclipesc,
 Că sînt pe cer Comete ce'n veci călătoresc?
 Că'n fine stéua, care noi o numim pămînt,
 Pe axă se rotește ca móra cea de vînt,
 Că drumul ce parcură oval e ca un ou?
 Eu cred că pentru nimeni acésta nu e nou.
 Dar, apropo de stele, dar, apropo de sóre:
 Se zice că lumina cea bine-făcătoare
 El ne-o trimite nouă în fie-care zi,
 Și fără să voiască o plată a primi.
 A! iată dar un membru, Ceresc și luminos,
 De care, de m'ați crede, eū sînt fôrte gelos;
 Căci raza lui străbate în spațiul infinit,
 Când raza noastră móre chiar făr'a fi trăit.

III.

Vădută-ai vre o dată, un Pașă sau Sultan,
 Fumându'și nargheléua trântit pe un divan?
 Cu câtă fericire el sórbe din Café
 Când noi ne batem capul cu-o poezie ré?
 Vădută-ai mulțămirea, ce'n sufletu-i domnesce
 Că mintea sa la muncă s'o pue nu gîndesce?
 Ca fericirea nu e adesea într'o sté,
 Ci ea se pôte-ascunde în césca de Café?

Aşa, gândind ca Paşa. in marea'mi desperare,
 Eū hotărîi de-odată, să las orî ce lucrare ;
 Să fac ca să dispară restrişte, ursusluc,
 Şi'n loc de-atâta muncă, s'aprind al meū ciubuc.
 Ciubucul e o taină, ce numai Mahomet
 A introdus in Raiul, ce credincioşi-aştept;
 Dar când adaogi însă cafele şi haşis,
 Huri, riuri de lapte, ce curg prin Paradis,
 Cazane cu pilafuri şi sclave care joc,
 În Paradis orî cine, ar vre să aib'un loc.
 Aşa, privind pe gânduri, cum fumul din ciubuc
 Se'nalţă in lungi valuri ş'apoî dispar, se duc ;
 În ale sale unde, in fumul seū cel rece,
 Vedeūi vieţa noastră, cum vine şi cum trece.
 Semiramida însă, ea nu gândia ca mine ;
 Când vrea ca să trăiască, iubia pe orî şi cine ;
 Sodoma şi Gomora de rău nu s'a sfiit
 Şi-in braţele plăcerii eroic a perit.
 Ce vreţi? aşa e răul! plăcut şi dragălaş
 El se supune lesne, nu e de loc trufaş ;
 Pe când virtutea însă semetă şi băţosă,
 Cu greu o duci in spete, de şi este frumósă.
 Martirii de-altă dată, cam încăpăţinaţi,
 Voiaū pe toţi in lume să'i facă luminaţi.
 Socrat luă cucută, un altul o trântelă,
 Mai mulţi muriră 'n chinuri mai mulţi din păruelă ;
 Dar lumea işi urmează tot drumul vechiū al ei,
 Şi nimeni nu imită pe cei mâncaţi de lei.
 Şi'apoî nu e nevoe, să merg aşa departe,
 Societatea noastră nu e şi ea o carte,
 A cărei foi sint scrise cu singe, nedreptate,
 Şi'n care cel mai tare e fără de păcate?
 Nu'ţi pare astă lume o dróe de gândaci
 Ce sar unii pe alţii şi n'ai ce să le faci?

Când veți pitecul mândru că sus s'a cocoțat,
Când veți o nulitate, că'n spate'ți s'a urcat;
Perfidia, trădarea, trăind tot din minciuni,
Și cum puterea vecinic le'mparte lor cununii;
Nu'ți vine ôre, frate, să lași tot, să te culci?,
Și să petreci viața în vise line, dulci?
Zeu, iată o idee, ce'mi pare nimerită,
Căci vorba este lungă ș'adesea nesfârșită;
Ș'apoi, lungind'o tare, zeu, n'are nici un haz;
Ved focul că să stinge și'n lampă nu e gaz.
Cu Comitetul nostru oi face ce oi face;
De-odată am nevoie de liniște și pace;
Și cum nici o idee pe azi nu'mi-a venit,
Suflai în a mea lampă și'ndată-am adormit.

G. Boteanu.

31 Octombore 1882.

N A Ş T E R E A

Sufletului colectiv sau național al popoarelor.

STUDIU SOCIAL

După Dr. E. REICH „Studien“ etc.

Ca urmare la studiul social publicat în Nr. 8, 9, 10, 11, 12, 5 și 6 al acestei Reviste

După ce am sffrșit observațiunile năstre asupra modului desvoltării sufletului colectiv al Americanilor de Nord, vom privi sufletul colectiv al Polonilor, cari, după tiranica și ilegala desmembrare a patriei lor, asociați popoarelor în tôte privințele eterogene, sunt, de peste un secol, espuși experimentelor tiranice de desnaționalizare.

Macar că patria acestui popor nenorocit a fost desmembrată și împărțită în trei părți, macar că în vechea lor patrie năvălise o mulțime de Ebrei, de Germani și de Ruși, totuși sufletul colectiv, sufletul național al acestui popor n'a încetat a se manifesta.

Toți Polonii, cari sînt în stare a cugeta corect, sînt reprezentanții unuia și aceluiași suflet colectiv—Discordiea proverbială a acestei națiuni n'are a face aci și n'a exercitat nici o influență vătămătoare. Rusia și Prusia atacau din ce în ce mai energic naționalitatea Polonilor; și de aci se nasce întrebarea, dacă acești dușmani ai naționalității polone vor reuși. Oare în Polonia, sub stăpânirea Rusiei, și în provincia de Posen se vor desvolta suflete colective de tot nouă? sau acel polon va fi înlocuit prin sufletul colectiv rusesc la cel întăi loc, german la cel alt loc.

Dr. E. Reich zice, că, spre a răspunde la acea întrebare, trebuie conchis din trecutul și din împrejurările de față, adică când scrie D-sa (pe la anul 1879,) asupra viitorului, Rusia s'a silit a stărpi o parte de Poloni, a silit pe o altă parte a emigra în locuri depărtate, a înlocuit emigrațiunea, prin o imigrațiune Rusască, s'guduind ast-tel puternic raporturile sociale și economice ale Poloniei, și cău-tând a înlocui, cu forța brutala, limbă Polonă prin limba Rusască, religiunea Catolică prin religiunea Ortodoxă. S'ăr pute admite că aceste măsuri radicale, vor nimici peste 50 de ani ori ce urmă a sufletului colectiv Polon, și că în Varsovia nu se va naște un nou suflet colectiv Moscovito-Polon, ci va domni un spirit de tot moscovit.

Numerul omenilor culți, este relativ mai mare la Germani de cât la Poloni și straturile inferioare ale societății în Germania sunt mai culte de cât straturile sociale inferioare ale Poloniei. Acest fapt este foarte important spre ași face o idee despre împrejurările actuale la Posen. Fară ca guvernul Prusian să fi conlucrat, elementul polon a retrogradat și elementul german a progresat în provincia de Posen. Sufletul colectiv a irosit puțin din energia, din forța sa inherentă; cel germana câștigat în proporțiune geometrică. Inteligența și economia cădeaū greu în cumpănă pe partea Germanilor.

Este mult de când guvernul Prusian persecută limba polonă, nu de mult însă începuse a persecuta și pe clerul catolic, provocând așa numitul Culturkampf.

Limba națională și Catolicismul sunt piedestalul organismului polon la Posen; se clatină ele, se clatină și acest din urmă; cad ele, cade și acest din urmă. Elementul polon e întrecut prin cultură și economie de imigrații pruso-germani; va fi nevoit a se dizolva în organismul pruso-german, din momentul când

să va stînge limba națională și religia. În nici un caz însă, polonismul nu va dispărea fără urmă; din contra, el va înfinge sufletului colectiv al provinciei Posen caractere foarte pronunțate, care, ori cum ar fi împrejurările, vor da semne de viață

În Galiția, sufletul colectiv polon are un viitor mai favorabil, căci acolo polonismul n'a fost persecutat, nici în privința limbei nici în privința religiei. Acolo nimine nu s'a încercat a stărpi naționalitatea, din contra îi lăsă destulă libertate pentru dezvoltare. Neauzitele cruzimi ce ș'a permis guvernul austriac, fiind Meternich la cârmă, și pe care le-a descris și deslușit așa de perfect Leonard Chodzko în uvrăgiul său, „Les massacres de Galicie, et Cracovie confisquée par l'Autriche en 1846 Paris 1861“ erau excrescențele unui egoism diabolic, unit cu o perfidie infamă; însă ele n'au avut de scop sfirșirea naționalității. Ast-fel de infamii repetite, ar pute ave de rezultat oare-care modifi cațiuni în sufletul colectiv, însă n'ar pute stărpi spiritul general al națiunii, n'ar pute cauza contopirea cu sufletul unei alte națiuni, cu un cuvânt n'ar pute da naștere unui nou suflet, colectiv.

În Galiția locuesc Poloni, Germani, Rutheni și Ebrei. Oare sufletul colectiv polon va pute păstra caracterul lui special, național? Față cu vaccilațiunea și nesiguranța stării lucrurilor în Austria, nu se pôte răspunde într'un mod hotărîtor.

E posibil că Poloni se vor păstra intacti, dară e și posibil că vor fi contopiți de Rutheni sau de Jidani. Dacă Ruthenii ar fi contopitori Polonilor Galiției, se va naște acolo de sigur un spirit colectiv nou, deosebit de tot de acel al Polonilor, deosebit și de acel al Ruthenilor; pôte să fie de o greutate atomică mai mare de cât sunt ale lor suflete colective particulare. Înghi-

iron Polonilor de Ebrei ar fi o nenorocire pentru omenire.

De ce voesc acei cari stăpânesc nenorocitul popor polon, a'î stîrpi ?

Dr. E. Reich zice, că motivele sunt de două feluri; unele de care asupra lor au cunoștință altele inconsciente. Cele din categoria întâia sunt de felul administrativ și politic, căci ori-ce domnitor (și mai ales un despot de felul domnitorilor asiatici) doresce a domni asupra unei mase homogene, în privința limbii, culturii, supunerii, doresce ca ea să conștie cât se poate mai puține elemente eterogene, cari sunt factori foarte vacilatori pentru planurile politice.

Motivile inconsciente sunt de o altă natură. Polonii sunt pentru educatorii poporilor, un fel de piedică, din cauza caracterului lor romantic și a altor calități laudabile și nelăudabile; tot odată ei sunt, tocmai din cauza romanticismului lor, din cauza cavalerismului, vivacității, din cauza inteligenței, din cauza ușurinței, cu care fac sacrificiile, fie în relațiile sociale, fie pentru scopurile de o importanță generală, un material excelent pentru îmbunătățirea tuturor straturilor societății. Rusul, pe jumătate Asian, pe jumătate European, numai după amestecarea cu singele polon, deveni un om, care merită de a fi locuitorul Europei. Germanul, de felul lui practic, materialist, grosolan sau șiret-lingușitor, capabil, prin încrucișarea cu singele polon, un ceva cavaleresc, și o manieră mai poleită, cea ce este în favoarea lui. Despoților constituționali și neconstituționali nu le plac aceste calități și, simțînd ce îmbunătățiri aduce polonismul, unii boruso-germanizează cu multă ghibăcie, alții rusifică cu o cruzime rafinată, alții experimentează cu inconștientă adevărat austriacă.

Nuștetul colectiv Boruso-German și al Moscoviților

căştigă prin influenţa sufletului colectiv şi spiritul Polonilor.

O aruncătură de ochiu asupra Italiei, ne convinge, că acolo un suflet colectiv naţional se află în nascere, şi că temeliile lui nu se formeză prin încrucişarea raselor, ci prin amestecarea şi încrucişarea felurilor viţe. Deosebirea viţelor a fost în Italia tot-deauna foarte mare ; ea se bazează pe deosebiri de sânge şi a fost întreţinută, creşte şi se nutreşte, prin divisiunile seculare ale statelor, precum şi prin politica domnitorilor. Comparând Piemontul, Lombardia, Veneţia, Toscana, Neapolul şi Sicilia, în privinţa populaţiunii, auzînd limba lor, cercetînd caracterele, moravurile şi vederile lor, vom găsi, fără ostenelă multă, că viţele poporilor, cari locuiesc pe această peninsulă, stau unele cu altele în raportul raselor deosebite. Sângele Neapolitanului conţine elemente cu desăvârşire străine sîngelui Lombardului, şi figura Piemontesului este de tot deosebită de cea a locuitorului Toscanei.

Politica guvernelor de mai înainte, tindea în Italia a mări pedicile şi a înlătura apropierea viţelor, vroidă a distruge orî ce relaţiuni intime. Avînd în vedere primitiva deosebirea viţelor şi efectele unei ast-fel de politici, vom înţelege lesne şi ne vom esplica, cum, pînă la mare agitaţiune din acest secol, Italia n'avu un suflet colectiv comun.

O oare-care cantitate de sânge Roman, o limbă literară comună, poziţia geografică a ţării şi biserica catolică, erau panglica, care lega esterioramente toate viţele peninsulei Apeninilor. Póte ar trebui amintită şi comuna tiranie, care, afară de Toscana şi Sardinia, pretutindine apăsă cu mâna sa de fer, lipia spiritele de pămînt şi otrăvia inimile.

Aceste legături nu erau de ajuns prin sine însuşi, spre a desvolta un suflet colectiv comun ; pentru această era de nevoie o impulsione puternică din afară.

Andrei Louis Mazzini în cartea „De l' Italie dans ses rapports avec la liberté et la civilisation moderne. Leipzig, 1847, Tom I. pag. 151“ între altele zice: Italia în calitate jocabă de trei secolii un rol foarte miser și pasiv; cauza acestui fenomen nu zace numai în réua voință a guvernelor, nu numai în domnea străinilor, în ostila activitate a diplomației europene și în pozițiunea geografică a țării, ci mult mai mult trebuie văutată cauza nenorocirilor Italiei în activitatea umbrăasă a puterei bisericesci și tot-odată lumesci, care, împinsă de o necesitate tradițională, de un a dănc motiv istoric, de mai mulți secolii eserșită o influență fatală asupra ideii Italiei, asupra voinței națiunii, împigënd'o înapoi. Autoritatea fóstă a curței papale, privită față cu cuceririle generalei civilizațiunii contemporane, apare ca o tiranie morală și intelectuală, care, cu încetul pas cu pas, pôte, fără a ști și fără a voi, a prefăcut ceâ întâi națiune a Europei în cea din urmă a pământului. Pe urmă desvoltă Mazzini, cum spiritul bisericei romane, devenise spiritul comun al Italianilor.

Cea din urmă așertiune trebuie luată cu multă precauțiune, cum grano-salis; totuși, atâta este sigur, că biserica Rmană, în unire cu multe împrejurări, cari apăreau țara, a contribuit foarte mult spre a împedica, până acum câțiva ani, formarea unui suflet colectiv. Nascerea unui suflet colectiv presupunea o rezistență contra apăsărei, care de o potrivă apasă asupra tuturor locuitorilor Peninsulei; însă, tocmai capacitatea de a rezista, perdu pe Italianii sub influența inzecitei și neauzitei tiranii, căci tirania demoralizază. Un suflet colectiv italian, pentru a se nasce, avea nevoie de o impulsione, de o sguiditură din afară; numai acésta a putut crea o bază pentru desvoltarea unui suflet colectiv general, din elemente ca sângele co-

mun de la RomaŃi moștenit, o limbă literară comună și pozițiunea geografică a țării.—Așa s'a și întâmplat pe la jumătatea secolului nostru.

Evenementele care au cimentat fracțiunile Italiei în o unitate, au deșteptat, prin preparative de zecimi de ani, în toți locuitorii capabili de a gândi serios, o direcțiune comună, în privința ideilor și sentimentelor privitoare la cârmuirea statului. Unde o ast-fel de direcțiune este neconținut alimentată și susținută de presă și de imprejurări, acolo ea influențază asupra organizațiunii crierului, și modul gândirii și simțirii rămâne nestrămutat, primind un caracter stabil.

Ca acest mod comun de a gândi și de a simți să rămână stabil și nestrămutat, trebuie să vie în ajutor încrucișări și amestecări de sînge a feluritelor vițe; căci legătura politică este insuficientă, față cu legăturile de sînge. Din încrucișarea vițelor nu se naște numai amestecarea sîngelui, dar și contopirea feluritelor calități fizice și morale ale corpurilor mai mult s'aũ mai puțin heterogene; și adîncă influență a acstor legături moralee și economice, asupra sufletului colectiv, nu trebuie desprețuită. În fine să mai videm cum stau Germanii cu sufletul colectiv al națiunei lor. Până în ziua în care Hohenzolernii, în fruntea Germanilor, au împins pe străinism (influența Austriei în Germania) în casa lui strămoșască, adică în imperiul Danubian, și a desinfectat ast-fel statul German, esista în Germania de abia umbra unui suflet colectiv general, însă esistau atâtea suflete naționale speciale, câte capete încoronate erau; și fie-care din aceste suflete așa de multiple, câte caste esistau în țara respectivă.

Literatura Germană, care putu să se desvolte destul de liberă, nutria slaba flacără a spiritului german general, și influență în unire cu instrucțiunea scolară bine con-

dusă, până întru atâta, că feluritele vițe germane n'au devenit ca străine unele față cu altele, ci au fost mai apropiate de cât vițele Italiei, macar că diplomația făcea tot posibilul spre a le înstrăina. Totuși deosebirea vițelor era foarte mare, chiar în părțile unde Slavii nu locuiau, și în unire cu multe și felurite împrejurări și măsuri, care îngreueau relațiunile între ele, era destul de puternică, spre a contramina nașterea unui suflet colectiv, și această concluză și deosebirea religioasă la Germanii.

De la înființarea Germaniei unite, crește acolo un suflet colectiv general, și din micul pârâu de mai o dinioară, reprezentat numai prin literatură, se face acum un torent puternic care primesce în sinul său, ca afluențe, toate particularismele

Amestecarea vițelor, care, sub stăpânirea legilor actuale, repede, foarte extensiv și intensiv se efectuează, dă torentului mai multă stabilitate și mai multă putere.

Ore sufletul colectiv german, care se crează acum, va fi, calitativ, mai superior de cât au fost sufletele particulare ale vițelor?

Respunsul la aceste întrebări are să fie diferit, după punctul de privire al căutătorului și al interesatului. Preoții zeului resbelului, și zeului comerțului și a producțiilor vor stima foarte mult noul suflet colectiv, și au dreptate. Dacă și adoratorii muselor vor pute zice în conștiință, tot acesta, va arăta viitorul, căci acum locomotivul giganticilor ciocane de fer, mișcate cu mașinile de aburi, și bubuitul experimentelor cu tunuri sunt așa de amețitoare, că cineva de abia aude vorbele sale proprii.

O amestecare radicală a Germanilor de Nord cu acei de Sud va fi inevitabilă, și acesta va fi baza materială a noului nou suflet colectiv și general al Germanilor.

Cu acesta slăbim cercetarea cu cât înstăpânim rase-

e asupra formării unui suflet colectiv, și de acuma vom privi pe al doilea factor cooperat, adică *transmisiunea prin ereditate* a calităților fizice și morale, însă numai după ce vom spune câte-va vorbe, asupra celor zise despre sufletul colectiv al Polonilor, și după ce vom da mai recente notiții statistice asupra emigrațiunii în America de Nord.

În privința celor zise despre sufletul colectiv al Polonilor, noi nu putem împărtăși cu totul părerile D-lui Reich, și vom căuta a proba, că nu sunt cu totul juste. Vom căuta a fi cu desăvârșire obiectivi, spre a nu merita acuzarea de a fi părtinitor, fiind Polon.

Trebue admis, că în partea Poloniei stăpânită de Prusia, elementul polon, în momentul anecării, a fost mai puțin incult, însă instruit. Nu zic mai puțin cult, căci, pentru mine unul, cultura nu înseamnă numai instrucțiune progresată, ci instrucțiune în unire cu moralul, adică cu tărâmul sentimentelor, cu viața socială și cu patriotismul mai dezvoltat. Dacă instrucțiunea la Germani era mai progresată, educațiunea Polonilor întrecea pe cea a Germanilor, prin urmare, Germanii, având chiar un număr relativ mai mare de oameni instruiți, n'au avut cu acesta o preponderență hotărîtore, căci o cumpania educațiunea poporului polon, care, folosindu-se de așezămintele germane pentru instrucțiune, au ajuns pe Germani și pe tărâmul instrucției. Cu totă oprirea de a întrebuița limba polonă ca limba școlilor, ca limba autorităților, și fiind ast-fel pe fie-care de a învăța limba germană, n'a isbutit guvernul Prusiei de a stărpi limba polonă, care a ramas limbă de conversație; și, în societățile culte, dacă e vorba de o limbă străină se vorbește mai de grabă franțuzesce și Englezesce de cât Nemțesce. Impunerea limbei germane a avut un efect contrar a provocat ură contra limbei impuse cu de-a-sila; ea nu

A rădăcinat în societatea cultă și mai puțin încă în masa poporului, care, fiind mai conservativ, și ținând la obiceiurile strămoșesci, n'a părăsit limba națională, și vorbește azi, cum a vorbit în momentul anecșării

Guvernul Prusian a simțit cât de puțin progres făcuse în această privință, și vedând că nu poate stărpili limba polonă, și prin urmare naționalitatea, a încercat a ruina materialmente națiunea polonă, și a o demoraliza prin reducerea în mizerie. S'au înființat institute financiare de tot felul, cu capitaluri și direcțiuni germane, oprind tot-odată Polonilor înființarea institutelor de asemenea natură; institutele aceste imprumutau cu o liberalitate, chiar cu un risc adevărat necomercial, numai spre a executa datoriile la termen, fără milă și fără vre o considerațiune. Ast-fel aceste institute au căștigat proprietatea unor bunuri, pe care le vindeau numai Germanilor. Pericolul era serios, și de aceea Polonii, adunând pre sub mână bani, ajutau pe datornici și îi scăpau din ghiarele bancherilor germani.

În privința masei agricole, a populației satelor, ruinarea lor materială era încă mai gră de făcut și chiar periculoasă pentru stat, de aceea nici nu s'a cercat serios. Pericolul era mai mare pentru naționalitatea polonă, întru cât trăiește pe burgesie. Polonul, de felul lui, nu este negojant, pe când Germanilor le place comerțul. Deci comerțul orașelor, fiind în mâna burgesiei polone, Germanii l-au cuprins în mare parte. Însă așezarea elementului german prin orașe, avu de efect numai lupta între acest două elemente. Alegerile pentru autoritățile comunale și funcțiunile eligibile, în care Germanii cad regulat, probează că și aci elementul german nu este învingător.

Ne având isbândă nici pe tărâmul material, n'a ramas guvernului, de cât a mai cerca cu clerul catolic, care este în provinciile polone o părghie foarte însemnată

pentru păstrarea, nu numai a catolicismului ci și a naționalității. Episcopii și preoții rangului inferior, cunoscuți ca patrioți poloni, a fost destituiți, diocesele și parohiile lor încredințate oamenilor plăcuți guvernului, sau lăsate în părăsire; drepturile episcopilor de a numi clerul inferior, rădicate, preoții din nou numiți, supuși unei clausule care paraliza activitatea lor. Și unde nu ajuns aceste măsuri mănținute câți-va ani? Oare a părăsit macar o comună religiunea ei strămoșască? Oare clerul catolic-polon părăsit'a el principiile lui seculare? A încetat de a fi patriotic, de a predica poporului că strămoșii erau Poloni, că el este Polon, și că urmașii lui trebuie să rămână Poloni?

Respunsul la aceste întrebări este negativ, probă că în fine guvernul prusian a căutat o împăcare cu curia romană, că a revocat unele legi scârbóse pentru clerul catolic și numai ie măsuri contra clerului polon. Aci s'ar pute zice, că măsurile contra clerului catolic erau generale și nu dirijate numai contra clerului polon. Așa este; însă ceia ce a fost pentru unele părți ale țării o simplă măsură administrativă, era pentru provincia polonă o măsură antinațională, căci sub masca nouelor legi, erau mai întâi și mai cu samă persecutați preoții patrioți.

În fine, că guvernul Prusian n'a isbutit a stărpi limba națională, simțul naționalității și catolicismul, probéză și grupul deputaților poloni în parlament. Grupul acesta, de când se alege deputați în Prusia, este și cantitativ și în privința principiilor pur naționale, neschimbat; căci neincetat protestéză contra desmembrării Poloniei, protestéză contra tuturor măsurilor desnaționalizatoare, fără a se uita în trecut, care 'l învață, că pentru asemenea încercări, sute de poloni au umplut închisorile prusiene și mulți, foarte mulți, au sfârșit viața pe eșafoduri.

Tóte măsurile conservitoare au provocat un efect

contrar celui sperat și dorit, căci deșteptarea spiritului de opozițiune îl oțeliau și simțul național ese tot-deauna lăturit din lupta morală, macar că cea materială cu arma în mână, se sfârșia cu înfrângerea Polonilor.

Se va zice pôte că amestecarea singelui polon cu cel german, căsătorindu-se germanii cu polonele și polonii cu germanele, ar fi în detrimentul sufletului colectiv polon; însă nici acesta n'are influență hotărîtore.

Lasând de o parte, că aceste căsătorii, fiind privite ca nepotrivite și oare cum desprețuite, sunt rari, că prin urmare nu pot influența așa de intensiv, experiența au probat, că în copiii eșiți din asemenea căsătorii, elementul polon era preponderent, și că ei rămâneau Poloni, germanizându-se foarte rare ori; în fine că o polonă, măritată după un german, îl poloniza mai tot-deauna, însă mai nici-odată ea nu se germaniza, și un polon însurat cu o germană mai tot-deauna o polonisa, fără a se germaniza el. Decî nu e speranță că sufletul colectiv polon, să fie la Posen înlocuit prin un suflet colectiv boruso-polon, căci n'a isbutit guvernul de a stărpi nici limba națională nici religiunea.

Mai puțin posibilă este Rusificarea Polonilor, căci guvernul Rusesc sapă naționalitatea Polonă cu o brutalitate violentă, fără plan și fără a căuta a otrăvi, sub musca de cultură și de repaus intelectual. Este adevărat că guvernul Rusesc, a strămutat câte-va comune rurale, care au refuzat de a primi religiunea ortodoxă, și le a înlocuit cu locuitorii Ruși; este adevărat că a isbutit a boteza câte-va comune, însă aceste cazuri au rămas izolate, ast-fel că sunt fără influență; și satele rusesci, fiind înconjurate de elementul Polon, precum o insulă e înconjurată de apă, în loc să rusifice, au început să se Polonise. ¹⁾ Guvernul Rusesc, recunoscînd acesta, și

¹⁾ Pe de altă parte comunele polone mutate începură în nouele lor locuinți să propageze și propagandă nu tocmai după planul guvernului.

fiind în imposibilitate de a muta întreaga populație a întinsei țări polone, a părăsit această metodă, fără a o înlocui cu alte măsuri, de cât cu isgonirea limbei Polone din scóle și din autorități, o măsură, care ar fi gravă, înse nu suficientă, spre a desnaționaliza; în timp chiar această măsură nu e menținută consequent, căci chiar acuma a început guvernul Rusesc a face niște concesii în această privință.

Deci în Polonia, sub stăpânirea Rusiei, o desnaționalizare pe calea prevedută de D. Reich, nu e de așteptat, și ne fiind din partea Rușilor nici preponderența organismului fîsic și nici intelectual, o naștere a unui spirit Rus sau numai Ruso-polon în Varsovia, este o iluziune.

În privința Polonilor din Galiția Dr. Reich nici nu vorbește de germanisarea lor, ci pune ca alterative sau înghițirea Polonilor de Ebrei, sau nascere unui suflet colectiv nou, în urma contopirei cu acel al Ruthenilor. În privința înghițirii elementului Polon de Ebrei, lucrul e cam imposibil, căci nu e de prevedut modul în care ar fi posibil. Amesticarea singelui prin căsătorii este sau imposibilă, din cauza diferințelor religioase, sau, dacă s'ar întâmpla cazuri singurate, ar fi așa de excepționale, că nu s'ar pute ține în samă. Influența intelectuală, chiar dacă ar fi preponderentă din partea Ebreilor, fiind însă singură, fără amestic de singe, este nesuficientă; pentru a preschimba deci sufletul colectiv nu e de prevedut pe ce cale înghițirea elementului Polon de Ebrei, s'ar pute opera.

Afară de acesta, trebuie să mărturisesc, pentru onoarea Ebreilor din Galiția, că cei culți și acei care au proprietăți, au dat, de la 1863 încôce, multe probe, că au devenit Poloni de confesiune deosebită, însă Poloni, în privința sentimentelor și purtării.

În cât privește pe Ruteni, treby/e să zic, înainte de toate, că majoritatea imensă a acestei națiuni înviată din morți în 1848 de către guvernul Austriac, spre a o anina pe umerii Polonilor, ca pe niște ponduri apăsătoare, constă din populațiunile sătesci, și din preoții sătesci ai comnelor ruthene.

Această națiune, de la 1848 până azi, adică în timp de 34 de ani, n'a făcut nici un pas spre a influența sufletul colectiv al Polonilor. Unii din corifeii acestei națiuni sunt, în privința sentimentelor lor naționale, cu totul Poloni și merg mână în mână cu dînșii, după cum probăza discuțiunile parlamentului Galiției; alții sunt corupți de Rusia și agităză pentru rusificarea națiunii lor, iar alții, fără a avea tendința de a rutheniza pe Poloni, se luptă pentru a câștiga, ei și națiunea lor, drepturi egale cu aceleale Polonilor, ceea ce li s'a acordat și din partea guvernului și din partea Polonilor.

N'au deci interesul de a înlătura sufletul colectiv polon, și nici tind acolo prin influența intelectuală, și amestecarea sângelui; și acesta cu atât mai mult, cu cât amestecarea singelui esista deja de secolii întregi, fără a crea un ce nou; afară de acesta, traiul de secolii pe tot același pământ, sub tot aceeași climă, hrânindu-se cu tot aceeași hrană, trăind tot în aceleași condițiuni igienice, în fine fiind amândouă națiuni de origine Polonă, deosebirău nu devenit așa de neînsemnată, că o contopire mai strinsă de cât acesta, n'ar face alta, de cât, să consolideze mai mult ceea ce există acuma, fără a crea un suflet colectiv nou.

Acuma, după ce am desvălit vederile noastre în privința sufletului colectiv polon, și după ce le-am desvălit la urmă, și nu imediat după cele zise de Dr. Reich, spre a nu întrerupe șirul studiului, trecem la notițele statistice, pe care le estragem din Deutsche Rundschau für Statistik und Geografie de Ahrens.

Tabelele statistice, ale biurourilor statistice din Statele unite, pe anul 1880, arată că până la 30 Iunie 1880 emigrasiră în uniune 456,243 imigrați. Acest an, către anul fiscal 1879 *) arată cu un plus de 279,417 imigrați și numai 2560 mai puțin de cât la anul 1873, în care imigrațiunea a fost cea mai numerosă. De la anul 1873, care a fost un an de criză economică pentru Statele-unite, imigrațiunea a mers scăzând până la 1878, în care an uniunea învinse criza, comerțul și producțiunea economică înfloriră și, mână în mână cu înflorirea economică, spori și imigrațiunea. În 1879 ea se sui la 177,826, în 1880 la 457 243 oameni, din care la New-york au debarcat 263,726. Americanii admit, că fie-care imigrat represintă, în termen de mijloc, o valoare de 800 de Dollari, prin urmare imigrațiunea de la 1880 sporise averea țării cu 360 milioane de Dollari; anul 1881, adică perioda la 30 Iunie 1880 până la 1881, a fost nu mai puțin abondentă; numai cu ajutorul unei ast-fel de imigrațiunii de populație, Statele unite putură să crească în 10 ani de la 35 la 50 milioane.

În cât privesce imigrațiunea Germanilor în special, numărul lor la 1 Ianuar 1880 era de 3,940,749 de suflete și de la 1 Iuliu 1880 au mai sosit 190,000 de imigrați în Statele-unite. Cifrele aceste nu sunt de tot exacte, căci aici sunt numerați numai imigrații născuți în Germania, fără a numera pe germanii născuți în America, prin urmare numărul Germanilor este în America mult mai mare.

În numărul viitor vom vorbi despre transmisiunea prin ereditate.

*) Nota. Anul fiscal în Statele-unite începe la 30 Iunie.

COPII DE PE NATURA

II.

(Legenda Omenirei)

Omenirea împărțită, ca'n registre, pe partide,
 Mie'mi pare, fiind lumea, ca un mare comptuar,
 Unde e bancher norocul, ce închide și deschide,
 La întâmplare a sa ușă, conștiința'i de samsar.

Firma casei e onorea, casa'ntreagă însă-o pânză
 De paingân; iar minciuna, curierul ne-obosit,
 Propunându'ți bunuri multe foarte eftin să le vință,
 Chiar și aur, munți de aur, pentru care n'ai muncit.

È o trebă de schimb numai..... tu îi dai a ta credință,
 Îi dai și conștiința unui suflet nepătat;
 Dar nu'ți pasă, căci cu aur împlinesci a ta dorință,
 Ori ce vis, în o clipală, îți va fi realizat.

Casa are-o scară lungă, de-o-nălțime amețitoare,
 Peste care, pân la moarte, ne urcăm cu mare svon;
 Trepta ce mai 'nalt adese'i sarbăda spânzurătoare,
 Bolamucul pentru tine, pentru altul vre un tron.

Sau un vis deșert, un nume; altă dată milioane;
 Domnul știe cum sunt strânse de pe lân'a miilor de mei;
 Unii vor ca să ajungă, înălțându-se'n balóne,
 Alții 'n stele cred că'i dramul, iar aceștia n'idei.

Legenda omenirei

Și se'nping se'alung pe trepte, saltă, lunecă, parvine;
 Cearc' apoi în echilibru ca să ste-e acolo sus,
 Dar când crezi a fi mai sigur, că acuma te ții bine,
 Intâmplarea'ți dă o brâncă și norocul tău s'a dus.

Numai cei ce'n ștreang găsiră vecinicia mult dorită,
 N'au neșoe d'echilibru, pentru care nici odată
 Nu și-a dat ei osteneală; a lor sôrtă fu menită
 Echilibrul să îl aste'n însuși ștreangul încordat.

Dar nebunul?—cercă numai și să vezi cum te va ride.
 Când vei spune cum că n'are echilibrul cuvenit,
 El cu vorba de retoric, cu parabolă și cu pilde
 Va căta să te convingă, cum că tu ești cel smintit.

Insă eată casieriul, moartea, care capăt pune
 La bilanțul socotelei, căci totalul tău e scris.....
 Scara'i lungă, veta scurtă, și cu fapte rele, bune,
 E partida'ți complectată și registrul.... s'a închis...

Grigori N Lazu

STUDIU DE ECONOMIE NATIONALA

Industria Fabricațiunii Matasei

(Urmare la No 2).

Agudul, în ceia ce privesce terenul care convine economiei sale organice, preferă pământurile adânci nisipo-petroleo-căldurose; în acele din urmă, după experiența noastră personală, crește cu o deosebită vigoare. Îi priesce asemenea locurile espuse spre răsărit și meză-zi. Crivățul, sau vântul de spre N. E. îi este cu totul contrar; pentru acesta să nu se alegă nici-o-dată esposițiunile nordice. Pe locuri șese, vegetează în condițiuni foarte favorabile și sub cele mai avantajoase auspicii; ceia ce însă trebuie să evite cel ce ș'a propun cultura agudului, sunt văile. În aceste situațiuni, agudul este foarte mult espus diverselor variațiuni brusce de temperatură, foile sale devin scorbtoase, vestețite, puțin nutritive, și nu cuvânt impropriu scopului la care tindem.

Reproducțiunea agudului prin sămînță în timpurile recente, se procedeză după cum vom menționa mai la vale.

După ce ne-am ales agudul cel mai viguros, în timpul fructificațiunei, așternem pe jos niște pânze, pentru a strânge fructele. Așteptând mai întâi până se coc cea mai mare parte, aruncând pe cele ce au cădut la început. Așijdrept, când au mai ramas puține în pom, este de recomandat, ca să renunțăm la ele, pentru că, de ordinar, nu intrunesc condițiunile esențiale pentru o bună sămînță. Nu se scutură nici o-dată agudul, ci se lasă ca fructele să cadă singure, căci fructele acele sunt ajunse la complectă maturitate și prin urmare sămînța intrunesc însușirile cele mai prețioase. Strân-

se tôte agudele la un loc, se strivesc cu mâna într'un vas cu apă, până ce sămințele, fiind mai grele, se despărțesc de pericarpe și cad la fund; se scurge această apă și se trece depozitul într'un vas din nou umplut cu apă, până ce sămințele rămân curate; iar apa curge cu totul limpede. Sămintele ast-fel dobândite se strâng și se întind pe hârtii la soare, ca să se usure. După ce s'a uscat bine, se pun într'un vas de argilă și se păstrează până la epoca semănatului. Puterea germinativă o conservă sămințele de la 3—4 ani de zile. În țerile calde semănatul se face tòmna, căci nu au a se teme de frigurile escesive ale ernoii. În țerile cu o climă temperată, se samână primă-vara de la 15 Martie până la 15 Aprilie.

Pentru a se escita puterea lor germinativă, se țin în apă vr'o 10 ceasuri, până s'a muiat bine, și după acesta se procede la semănat Două sunt metodele obicinuite de semănat prin aruncătură, cum se sămănuă grăul la noi, sau prin rigole-șanțulețe; și într'un cas și într'altul, trebuie amestecate cu nisip, spre a puté fi respândite într'un mod uniform.

După ce s'a semănat, se acopere sămința cu un strat subțire de pământ, care să nu trecă peste 2 cm. căci la din contra sămințele, fiind pré adânc îngropate, nu pot străbate prin stratul de pământ, ce le acopere, și prin urmare rămân perdută pentru cultivator.

Când se samână prin rigole, se face în pipinieră mici șanțulețe cu un instrument fôrte simplu, construit anume pentru acest scop, aședându-se în departare, unele de altele, de 6 degete.

Pentru o mai sigură reușită, se acopere cu un strat de tericiu, s'au pământ provenit din discompozițiunea materiilor organice.

Nu trebuie să se samene pré des, căci, de și se pôte răi după incolțire, totuși, cu ocasiunea acestei operațiuni, smulgându-se firele de sămință, se aduce vătămăre și celor vecine, ocasionându-se rele, adese-orî destul de însemnate.

După resărire trebuie să se iee măturile cele mai nimerite, ca nu pepiniera să fie inundată de fel de fel de burueni înabuşitoare. Asemenea să se mărunţască bine, cu o mică sapă, pământul de la suprafaţă, căci, după fie care plœ, mai cu seamă în terenurile cleioase se prinde o cõjă pe d'asupra, care împiedică mult libera creştere, a micelor vegetale.

Cea dintâi condiţiune, când voim să scõtem duşii din o pepinieră, spre a'i sădi la locuinţa lor definitivă, este de a proceda cu multă circumspecţiune, ca nu, smulgându-le cu putere, să distrugem tôte mustăşile delicate ale rădăcinilor, care sunt principalele organe de nutriţiune ale plantelor.

Pentru acêsta, cu ajutorul unor instrumente anume destinate, şi nu pré ascuţite la vârf, se desrădăcinéză aguşiorii. observând, o repetăm, multă delicatetă în acêstă operaţiune. Pivotal se taie cu un cuşit tăios, cam pe la jumătate din lungimea sa, orî de la punctul acela, unde de-odată începe a se mulţişa; iar cu nisce fõrfece grădinăreşti, asemenea bine asuşite, se rătéză tôte acele ramificaţiuni, care s'ar fi vătămat cu ocaziunea desgropării.

Gropile trebuie să fie, cât se pôte de spaţioase şi făcute de cu tõmnă, dacă plantaţiunea urméză a se efectua primăvara, şi din contra, se prepară de cu primă-vară, dacă plantaţiunea se efectuează tõmna.

Se aşază aguşii în aceste gropi încetişor, având grijă, ca să nu stee rădăcinele încalcite, una peste alta, ci fie-care ramificaţiune, să aibă o direcţiune a sa proprie.

În fundul gropilor se aşterne pământ de cea mai bună calitate, care este stratul de pământ, ce s'a luat de d'asupra, când s'a săpat grõpa şi care negreşit s'a pus la o parte; acêsta pentru cuvântul, că rădăcinile, la începutul funcţionării lor, să deie peste un nutriment substanţial. Prin unele locuri, se mai amestecă cu acest pământ şi alte amandamente s'au îngrăşăminte minerale, cum sunt varul, (osidul de calce), fosforul de calce etc; în orî ce caz însă, să nu se pună

băligar care să nu fi fost bine descompus; acesta încaușându-se prin fermentație, distruge țesăturile delicate ale rădăcinilor.

Alături cu fie-care agud ce se plantază, de ordinar se înfinge țepăn și câte un sprijinitor, câte un tutor, în scopul de a-i susține, în primii ani ai dezvoltării lor, spre a nu deveni victima diferitelor intemperii atmosferice.

Ramurele agudului și, după împrejurări, și o parte din trunchiul, se taie, pentru a se stabili relațiunea ce există între trunchiul și rădăcina fie-cărui arbore.

Se știe, că la fie-care ramură esteriură, corespunde o ramificare a rădăcinii, prin urmare, dacă am împuțina pe acestea urmăm necesarmente, să reducem și numărul celor din tăr, ca echilibrul să fie restabilit. Se observă că, în tot d'ana, când tăem crăcile agușilor, corăna să represinte forma unui pahar, lăsându-se pentru acesta, la fie-care ramură, câte doi muguri despre partea din afară.

În anul întâi al plantațiunii, se sapă agușii bine la rădăcină, pentru a se stărpi buruienile care se nutresc în detrimentul arborilor, și se udă cu apă, dacă trebuința o cere.

În anul al doilea se scote pământul de pe lângă parte inferiură a trunchiului, până se dă de rădăcină și se taie tôte acele eșite la suprafață; se acopere după acesta cu pământ iarăși la loc. Agudul, se știe, are însemnata proprietate de a lăstări cu abondență din rădăcină.

În anul al treilea, se procedeză, tot ca în anul al doilea, tăindu-se asemenē tôte acele ramuri, care au crescut spre partea interiură a corănei.

Pentru ca tăerile să se facă cu tôte comoditatea, se întrebuiățază scările zise duble. Acestea au indoitul avantajiu, că sunt fôrte ușore, și, cu ajutorul lor, nu mai este nevoie să le rezemăm de arbori.

În anul al patrulea se continuă operațiunile anilor precedenși, se viziteză legăturile ce împreună tutorii cu agușii,

și se observă, dacă nu mai sunt necesare; în cazul acesta, se aruncă, iar dacă se mai simte trebuința de ele se preinoesc. Aceste legături se fac cu răchită sau lozie, în așa mod, ca să nu jeneze arborii în dezvoltarea lor. Nici în acest an nu se culeg frunzele spre a se da gândacilor, afară numai în cazuri de extremă necesitate.

În anul al cincelea, când a ajuns în stare adultă, și de aici înainte nu mai avem alt ceva de făcut, de cât aceea ce au de scop de a mări cantitatea și calitatea foilor. Pentru această se taie la fie-care doi ani, după Dl. Pitaro, iar după Dl. Noisset, la fie-care patru ani, toate ramurile care se atârună în jos, acele ce cresc spre centrul coronei, sau în fine câte una din cele cari s'au bifurcat.

În ceea ce privește epoca cea mai potrivită pentru efectuarea acestor operațiuni, opinia diversilor scriitori este foarte divergentă.

Unii susțin să se taie crăcile în luna lui April, după culeșul frunzelor, alții toamna, alții în fine în luna lui Februarie.

Metoda însă urmată în țara lui Thsin, cunoscută sub numirea de Lo-sang, după numele provinciei în care se întinde, provincia situată la răsăritul fluviului galben, consistă în a se tăie crăcile în luna Ianuarie.

După noi, epoca cea mai favorabilă este pe la finele lui Februarie și începutul lunii Martie, adică mai înainte ca ceva ascendentă să fi intrat în circulațiune.

Agușii sunt espuși, ca orii și care soiū de arbori, la diverse maladii, cu toate acestea, cea mai obicinută este aceea care provocă uscarea rădăcinilor, maladie provenită prin alipirea de rădăcinii a unei ciuperci din genul Iseria, după unii autori.

Acestă bolă este ôre-cum contagioasă transmițându-se și la agușii din vecinătate. Pentru evitarea acestui caz, cel mai bun remediu este acela, care constă în a desgroapa arborele atacat și a face un șanț adânc, care să ferescă pe cei-l-alți de transmiterea contagiului.

Culesul frunzelor este o operațiune din cele mai importante, foile indeplinind dublul rol de organe respirătore și de nutrițiune. Nu este dar priincios, a se culege toate frunzele și a se dispoea cu totul arborele; totuși se găsesc unii autori care stăruesc în acest fel de procedare. Noi suntem contrari acestei idei și practica de toate zilele vine a ne da dreptate.

Când-se culeg frunzele, este de dorit a se rupe de jos în sus, căci altminteri se descojesc ramurile și se compromite lăstarul anului viitor.

Culesul se face de regulă după resăritul șorelui, când roua s'a trecut, și ține până la asfințit. Când timpul este ploios, se pun foile într'un loc uscat, ca să se sbicască bine, dar nici a se usca pré tare, căci gândacii, în casul acesta, un le consumă cu așa plăcere, ca și când sunt în totă fragedime lor; se construiesc, pentru acest scop, anumite localuri, care să însușescă aceste două principale condițiuni, adică de a permite conservarea frunzelor în așa mod, în cât acestea să nu fie nici pré umede nici pré uscate.

Nu putem termina capitolul de față, fără a atrage atențiunea celor în drept, asupra culturai dudului, în scopul de a se restabili din nou renumele nostru ofilit de bunii producători de mătasă:

Agricultura propriu zisă, cu industria, cată să stea de neapărare în cea mai strânsă corelațiune, căci numai ast-fel ne pôte aduce la indeplinire unul din principiile învățatului agricultor al Franciei Dl. Lecouteux, și care principiu urmează neapărat să devină țelul ideilor de regenerare pe terenul economic a Regatului Român, din partea ómenilor noștri de stat.

Progresul Agriculturai prin industrie și progresul industriei prin agricultură.

P. Antonescu.

INSCRIPȚIA

de la

Monastirea Rasboenii

Biserica Ortodoxă Română, No. 11 din luna Noembrie a. c. publică un studiu foarte important și erudit a inscripțiilor ce există la biserica din Monastirea Răsboenii din județul nostru; biserică zidită de Stefan Vodă.

Acest studiu este făcut de eruditul învățat și poliglot P. S. Melhisedec, episcop Romanului.

Studiul acestor inscripții, interesând foarte mult istoria țării, monumentul aflându-se în județul nostru, găsim foarte folositor a-l reproduce în revista noastră, spre cunoștința lectorilor noștri.

Bătălia de la Valea-albă, sau mai bine de la Pârăul alb. — Laiota Domnul muntenesc, aliat cu Turcii contra Marelui Stefan. — Familia și originea Marelui Stefan — Istoricul Bisericii și a Monastirei de la Răsboeni. — Vechea traducție a acestei inscripțiuni.

În zilele evseviosului și iubitorului de Christos Domnului Ión Stefan Voevoda, cu mila lui Dumnezeu Domnitor țerei Moldaviei, fiul lui Bogdan Voevoda. În anul 6984, érá al domniei lui al 20-le anú curgător, aculatu-s'a puternicul Mahmet împăratul Turcesc, cu toate ale sale răsăritene puteri. Încă și Basarab

Voevoda, cel numit Laiota, venit'a cu dânsul, cu totă țara sa cea basarabescă. Au venit ea să jafuiască și să perđă țara Moldovei, și au ajuns până aci, la locul numit Pârăul alb. Și noi Stefan Voevoda și cu fiul nostru Alexandru, eșit-am înaintea lor aici, și am făcut cu dânsii mare războiu, în luna lui Iulie în 26 zile. Și cu îngaduirea lui Dumnezeu biruiți fură Creștinii de către păgâni, și cădură acolo multă mulțime de ostași moldoveni. Tot atunci și Tătarii lovit'au țara Moldovei din acea latură. Pentru aceia bine-voit-a Ión Stefan Voevoda de buna sa bine-voință, și zidi acest templu întru numele Archistratigului Michail, întru rugă șie și Dómnei sale Mariei și filor sei Alexandru și Bogdan și întru pomenirea și întru desuflețea tuturor orthodoxilor creștini, cari aici au perit. În anul 7004, érá al domniei lui anul 40-lea curgător, luna Noembre 8.

Inscripția acésta datéază de la zidirea Bisericei, în anul 7004 de la Adam, séu 1495 de la Christos, adică cu 18 ani de la războiul de la Pârăul-alb, stu Valea-aibă. Ziua de 8 Noembre, arătată în inscripțiune, coincide cu serbarea sântului Archistratig Michail, căruia Marele Ștefan a dedicat templul de la Răsboeni. Se înțelege, că în acea zi s'a sântit biserica, și s'a făcut în ea întâia pomenire a ostașilor, căduți acolo în Răsboiu, și că avea să se perpetue în fie-care an.

Inscripțiunea acésta cuprinde noțiuni de mare interes pentru istoria țarei. Anume:

1). Mai întâi însemnăm, că data anului, în care chronicariul Ureke pune războiul de la Valea-albă cu Turcii și cu Muntenii" corespunde întocmai cu data din această inscripție, adică 6984 de la Adam, care este anul 1476 de la Christos. Chiar și ziua, în care s'a dat bătălia, este la Ureke aceeași, ca și în inscripțiune: 26 Iulie (Letop. t. I. p. 131).

2). În inscripție se spune, că războiul acesta coincide cu anul al 20-le al Domniei lui Ștefan. „*Èra al domniei lui anul 20-le curgător*“. Prin urmare nu sunt esacte datele chronologice ale scrierilor posterioare (Engel, Laurian etc.) cari pun începutul Domniei lui Ștefan în anul 1468, când ea s'a început în anul 1457 (Vezi pentru această inscripția de pe acoperământul de la mormântul Marelui Ștefan de la Putna).

3). *Încă și Basarab Voievoda cel numit Laiota venit-a în dânsul* (cu Sultanul). Răposatul Laurian a înmărcat foarte, în multe locuri, chronologia Domniilor moldovenesci și muntenesci. Așa, despre acest Domn Basarab Laiota, nici se pomenesce nimica în chronologia lui. După dânsul războiul acesta coincide cu Domnia lui Țepeș-Vodă, ceea ce nici-de-acum ■■ este esact. Alți istorici, d. e. D. Cogălniceanu, cred că Domnul muntenesc, ce s'a bătut la războiul contra Moldovenilor, ar fi fost Radu-Vodă (Archiv. română t. I. edit. 1860. Iași p. 79). Dar nici ■■ acesta nu este esact. Inscripția noastră face chiar pe Marele Ștefan să ne spună, că Domnul muntenesc, carele s'a sculat cu Turcii contra Moldovei, era Domn Basarab Laiota. Basași pe inscripțiunea de la

Răsboeni, unde se arată, că Basarab Laiota domnia în țara muntenească în anul 1476, și că a fost aliat cu Turcii contra marelui Stefan; să cercăm, cu ajutorul cronicarilor români și străini, a restabili Domniea lui Basarab Laiota, sau Laiot.

Vornicul Ureke ne spune, că în anul 1473, în al doilea război, ce a avut marele Stefan cu Radu Vodă, Domnul munteneșc, a luat Stefan cu sine pe Basarab Laiot, ca să-l pună Domn în locul lui Radu. După ce Stefan a câștigat victoria și a cuprins cetatea Domnăscă a lui Radu de la Dâmbovița (București), Radu-Vodă a scăpat la Turci peste Dunăre. Stefan a pus atunci Domn Munteniei pe Basarab Laiot (Letop. t. I. p. 125). a luat cu sine la Moldova pe Doina și pe fiica lui Radu-Vodă.

Din această spunre a lui Ureke se vede, că Basarab Laiota era rivalul Domnului munteneșc Radu, că petrecea la Stefan în Moldova, și prin ajutorul lui aspiră a se rădica pe tronul Munteniei, ceea ce a și ajuns. Însă Domnia acesta a lui Laiot a durat numai câte-va luni; căci Radu curând a venit cu oște turcească, la finele anului 1473, a bătut și a lungat pe Basarab Laiota, și iarăși a ocupat tronul munteneșc. Laiota a năzuit din nou în Moldova la marele Stefan, de și oștea turcească l-a urmărit până la Bârlad, prădând țara (ibid. p. 125, 126).

În anul următor 1476 toamna, Stefan din nou a rădăcat războiul asupra lui Radu, și a cuprins cetatea Telăjinei, a ars-o, a tăiat pe Pârcălabi, a robii muerile și o mulțime de țigani. Dar la Domniea țar

rei muntenescise ivesce un al treilea pretendent Țepeluș-Vodă, care a venit cu Ungurii să ocupe tronul. Stefan Vodă a bătut și alungat pe Unguri și pe Țepeluș; spuind acésta, Ureke adaoge, că Stefan în aceeași lună, Octombrie 20, a rășbit și pe Basarab (ibid. p. 126). De unde s'ar înțalege, că Stefan, după alungarea lui Laiota de către Radu, n'a voit să mai protégă pre Laiot, érá acesta își găsi-ne alte sprijine, și se cercase cu forța a ocupa tronul munteniei. Stefan-Vodă se vede că acum avea ale sale videri și interese proprii, în privire către Radu-Vodă și către țara lui: decă nu o va pute cuceri, cel puțin să ofacă aliată a sa. De aceea el a respins și alungat și pe Țepeluș și pe Basarab Laiota. Radu era dușman marelui Stefan; dar și dómnașica lui erau în mânele lui Stefan, prisionere în Moldova. Pe de altă parte inima lui Stefan era robită de fiica lui Radu, pe care el doria să o ca de soție. Prin respingerea lui Țepeluș și a lui Laiota, Stefan a făcut óra-cum cel întâi pas spre apropiere de Radu. Acesta însé a ramas neînduplecat.

În anul 1475, ca să și resbune asupra lui Stefan, și să și scótă cu puterea de la el Dómnașica, Radu s'a aliat cu Turcii, și póte chiar 'i a îndemnat, asupra lui Stefan. Bătălia s'a dat la Podul-înalt, în județul Vasluiului. Victoria a fost a lui Stefan. După respingerea Turcilor, Stefan s'a luat după Munteni, și aproape de Râmnic s'a încerat bătălia. Atât Stefan cu Moldovenii, cât și Radu cu Muntenii s'an

luptat vitejese, și au sfârșit războiul prin o pace frățască. Radu a renunțat la pretențiunile sale asupra ținutului Putnei, și a dat pe fiica sa în căsătorie lui Ștefan (ibid. p. 128. 128).

Domnia lui Radu însă, după această pace, n'a durat mult, căci în anul următor 1476, cu ocazia războiului de la Valea-albă, domn muntelesc era Basarab Laiota. Ori că Radu a murit curând după pacea încheiată cu Ștefan ori că alianța lui cu Ștefan a deșteptat invidia puterilor vecine și machinațiunile politice de a întreține ura și luptele între aceste două țări surori au motivat detronarea lui Radu, și înlocuirea lui cu Laiot; sigur însă este, că acest Domn muntelesc acum era dușman Marelui Ștefan, pentru care el s'a și unit cu Turcii, și a îndemnat și ajutat la războiul de la Valea-albă. Scriitorul polon Dlugos, precum vom vedea mai jos, spune respicac, că acest Basarab a îndemnat pe Turci să vină cu război asupra Moldovei. Chronica încă spune, ca și inscripția, că Domnul muntelesc, aliatul Turcilor în bătălia de la Răsboeni, se cheama Basarab-Voda, și adaoge, că toți Domnii de prin prejur îl cuvînta de rău, dicînd că n'au fost într'ajutorii crucii și creștinilor, ci păgânilor și dușmanilor (ibid. p 131). Șineai, pe temelul scriitorilor poloni, de asemenea numesce Basarab pe acest Domn muntelesc, aliat cu Turcii. El citază cuvintele, cu care Dlugos descrie starea oștirii turcesci după bătălia de la Valea-albă: „Ciurma și fometea, două rele nesufericioase, intrase în oștea Turcului, și mulți Turci periu

de dnésele în toate ȕilele. Numai o mângâere avea Turcul și óstea lui, cã Basarav Voevodul Valachiei, pentru care se și slobozise Turcul la rãsboiul acesta, cu ómuni, cu hranã și cu toate ce era de lipsã ajutã pre Turci în toate lipsele lor, și óstea munteneascã, cã ceca ce era de o limbã, de un nãrav, și scia toate aseunsurile Moldovenilor, mai mult necãjia pre aceștia, de cãt Turcii.“ (Șink. Chron. Rom. t. II. p. 65. 66).

Chronicele Țerei-munteneșci încã pun pre Lãiot Vodã nemijlocit dupã Radu-Vodã. Așa cronica capitãului Constantin ne spune, cã a domnit Radu-Vodã an 15, a luat Domnia Laiotã Basarab, carele a închinat Țera Turcilor. El presupune cã Laiota ar fi domnit 16 ani (Magaz. istor. t. I. p. 107). Altã cronicã anonimã pune de asemenea pre Laiot dupã Radu, și ȕice el: „Laiot Basarab-Vodã eel bẽtrãn, carele a închinat țera Turcilor, domnit-au an 17“ (ibid. t. IV. p. 234). Amãndoi acești chronicari greșesc, dând Domniei lui Laiot o duratã fõrte lungã: 16—17 ani. Dar precum îndatã vom vide, Domnia lui nici un an n'a putut sã dureze.

Dupã ce Stefan-Vodã a fost bãtut de Turci la Valca-albã, precum aratã inscripția de la Rãsboeni și toate cronicile țerei și cele strãine, el totuși, adunãndușt în pripã noue puteri, a alungat pre Turci din Țerã. Chronicele moldovenesci nu spun despre vre un nou rãsboi cu Munteni, ca resbunare pentru participarea lor la bãtãlia de la Rãsboeni pãnã la anul 1481. Dar cronicile ungare și polone spun,

că Stefan, după alungarea Turcilor ajutat de Unguri, a mers asupra lui Basarab-Vodă, l'a bătut și l'a silit a fugi din țară (Șink. t. II. p. 68—69). Dlugos vorbește despre acesta mai lămurit, însă nu dă esact numele Domnului muntelesc, înlocuind pe Basarab Laiota cu Radu. Eată cuvintele lui după Șinkaî: Stefan Voevodul Moldovei, barbatul cel inimos, după ceș'a cârpit ôstea sa cea de Turci sfârticată, prin noi și de la côrnela plugului luată voinică, ca să nu mai petrecă timpul fără folos, pe la ziua Sântului Martin, a întrat cu ôstea sa în Valachia, și pre (*) Radu-Vodă IV-le Dracula, carele era pus domn Valachiei de împăratul turcesc, dându-i-se acesta prin cetățenii din Brașov, l'a prins și după ce a cuprins totă Valachia și a tăiat sau alungat pre Turcii cei într'ensa aflați, pre Tepeleu l'a pus Domn Valachiei.... Alt istoric, Cromer, descriind același eveniment, spune, că Marele Stefan, împreună cu Stefan Batori, generalul lui Matias Corvin, după ce a alungat pre Turci din Moldova, au trecut în Valachia asupra Voevodului muntelesc, carele sfatuise și ajutase pre Turci în acel răsboi. Despre numele acestui Domn spune, că chrisóvele unghuresci îl numesc Basarab, érá Dlugos și Stricovcki îl numesc „Radu cel poreclit Dracula” că acest voevod, ca se scape de urgia lui Stefan a fugit la Brașov, „precum arată Stefan Batori că-

(*) Laios. de unde Laiot și Laiota, este traducere ungară a numelui *Ludovic*. De aici confuzia în numele lui Basarab Vodă Laiota, unii l'au tradus în limba slavo-română de atunci prin „Vlad sêu Vladislau”, alții prin „Radu”, și l'au amestecat când cu Radu-Vodă, când cu Vlad Tepeșu.

la Sibiani, scrisă din tabăra oștilor crăesci de lângă București, în 11 Noembre din anul 1476, la Eder. Eară cetățenii din Brașov au dat prețului (*) potrivnicului său Stefan al V-lea, Domnul Moldovei de, i-aū stins viața (Sink, t. II. p. 69)

Din mărturiile acestor istorici rezultă, că marele Stefan, după ce ș'a resbunat deplin urgia asupra lui Basarab Laiota, rădicându'i viața, a pus, în înțelegere cu generalul unguresc, pre Vlad-Țepeș sau Țepeluș a doa oră Domn în Țera muntenească. Țepeș era favorit de Ungaria, precum am vedut în urma. După chronicele Moldovei, Marele Stefan a trait în pace cu Țepeș până la anul 1481, când iarăși s'a iscat resbotu sângeros între acești domni români, amândoi aprigi și resboinici. Biruința fu și atunci în partea lui Stefan, carele a pus în locul lui Țepeș, Domn pre Vlad-Vodă călugărul (Letop. t. I. p. 132).

4. *Veni'ta..... cu totă tură sa Basarabescă.* Marele Stefan în înscripția sa de la Rasboeni numesce Țera-muntenească *Țera Basarabescă*, adică a Basarabilor, ori Basarabia, negreșit de la familia Basarabilor, domnitore acolo. Țera-românească din veche se numia Basarabica și de catra unitării stăruie. D. E. Dlușoș numesce pe Vladislav Dracula „Domn al Basarabiei“ (Sink. t. II. p. 70). În Moldova, pe timpul chronicarului Ureke (finele viațului XVI-le), era deja stabilit usul de a numi țera noastră „Țera muntenească“. Numirea acésta cred

(*) Ințelegem pre Laiota.

că este o imitație a numirei, ce dau acelei părți a României vechii scriitorii a Ungariei; Valachia transalpină“. Numirile de „Munténu“. „Muntenia“. de la Moldoveni au trecut la scriitorii poloni și ruși din viacurile următoare, cari numesc Téra-muntenéscă, cu o mică schimosire, „Multania“, érá pe locuitorii ei „Multany“. Spre deosebire, pre Moldoveni îi numesc: Volochi“; érá țera Moldovei „Voloșskaia Zemlia“.

Numirea de Basarabia, în urmă, de la Téra muntenéscă a trecut și s'a păstrat la partea sudică a Basarabiei actuale, parte, pre care Tatarii au numit-o „Bugiag“ (unghiú). Numirea acelei părți cu epitetul de Basarabia provine negreșit de acolo, că aceea parte de loc óre-când a fost stăpânită, séu cel puțin pretinsă de familia domuitoare a Basaravilor munteni. Chroniclele țerei ne arată, că pe la începutul viacului XV-le între Moldoveni și Munteni au fost certe și lupte pentru domnirea asupra cetăților Kilia și Cetatea albă, ce se aflau pe acel teritoriú. Unii Domni atât Moldoveni, cât și Munteni, au mers cu rivalitatea acésta până acolo, că, ca să pótă stăpâni unghiul acela de țară, puneau cetățile acelea sub protecția, când a Ungurilor, când a Polonilor, când a Turcilor. Marele Stefan, le-a luat cu puterea de la Turci și de la Munteni; dar n'a putut a le stăpâni îndelung; căci Turcii în puterea suzeranității lor asupra Terei-muntenesci, iarăși au reluat în stăpânirea lor acele cetăți. Numirea de Basarabia a rămas înse acelu teritoriu, cu

o amintire a pretențiunilor de stăpânire a Basarabilor asupra cetăților și a teritoriului din acel loc. Turcii au favorat această numire, căci ei au ocupat acele locuri cu titlurile feudahlor lor Domni Basarabi, și au trebuit să le apere contra Marelui Stefan, carele nu odată a bătut și alungat de acolo pe Unguri, pe Munteni și pe Turci, apărând integritatea și comerțul Moldovei. Cromer vorbește astfel despre ultima luare a acestor cetăți prin Turci de la Marele Stefan: „Baiazet al II-le, având răisce acasă, ca să isbândească rușinea și perderea ce o suferise tatăl său de la Stefan, în anul de la Christos 1484, a pornit asupra *Basarabiei și a Moldovei*, pe apă și pe uscat, și nu fără mare vărsare de sânge a luat cetățile cele prea tari, Kilia de lângă sbocătura Dunărei și Moncastru de lângă sbocătura Nistrului în Marca Negră..... (Sink I, II. p. 77).

Rușii, după ce în 1812 au luat totă partea Moldovei dintre Prut și Nistru, au întins numirea de Besarabia, seu cum îi zic ei—Besarabia, la totă partea Moldaviei, smulsă de ei din trupul țerei moarte.

b). Inscripția mai departe ne arată scopul, ce urmăria dușmanii lui Stefan—Turcii și Laiota cu Muntenii; „*Venit-a ca să jăfuiască și să perdă țera Moldovei*” adică să prăde averile, să robescă tineri și tinere, să cuceresc țara cea independentă și să perdă pe Marele Stefan, carele avea poziția sa proprie, opusă planurilor Turciei. Despre

prădile făcute de Turci în Moldova, cu ocazia acestui război, Dl. Hajdēn în „Arhiva istorică“ n. 304. ne dă, după un analist turcesc, o relațiune foarte prețioasă. Eata cuvintele acelui analist: „Două luni în șir prădând Moldova din ordinul Sultanului, Soldații căpătară atât de jafuri, și atâtă mulțime de animale, în cât nu le puteau cuprinde câmpi și luncele. După totala ruină și stricăre a Moldovei, Sultanul își condusă armata în reședința de la Andrianopole. În acest război Domnul munteneș servii cu oștea lui, fiind văduț și tractat cu bunătate de către Sultanul. El căpătă de asemenea o parte din prădile moldovenesci, câte i se cădeau lui, și toate turmele de porci, găsite în aceea întinsă țară, cădură în partea oștei munteneșci. Și mai sus: „Cădură acolo la mâna Musulmanilor mii de băieți și de copile moldovenesci, de o așa frumuseță, în cât numai privind-i gustai fericirea ceresca.“ Acelaș autor turcesc numesce pe Stefan „îndrăcitul domn moldovenesc“.

6). „Si au ajuns până aci, la locul numit Pârăul alb“ Din aceste cuvinte ale inscripțiunii se vede, că locul unde s'a dat acest război, pe timpul Marșului Stefan se numia „Pârăul alb“. Pârăul alb a dat numirea sa văci, prin care el curge: Valea-albă. Prin urmare Vornicul Ureke greșese, când dă a înțelege, că Valea-albă s'ar fi numit, pentru că poena, unde a fost batalia, s'ar fi „nălbit de trupurile celor periți“ (Letop. t. I. p. 131). Pe valea pârăului, pe carele inscripția îl numesce „Pârăul-

albă în departare de o oră de la Răsboeni, spre răsărit, lângă satul Tupilații, se află o cătună răzășasă, carea și astăzi se numește „Valea-albă“.

7). „*Eșt-am mînța lor, și am făcut cu dinșii mare rășboi în luna Iulie 26*“. Cronicarul Urekie spune, că Moldovenii, vedënd puterea cea mare a Sultanului Mahmet, boerii au sfătuit pe Stefan să se tragă la un loc strînt, apoi descrie răsboiul ast-feliu: „în-torsus'au Ștefan de au întrat spre munți, unde ș'au ales loc de răsboi la strîntóre, la Valea-albă, unde se chiamă acum Răsboenii, de pre acel răsboi ce au avut Moldovenii cu Turcii. Și pedestrindu-se óstea, ca să nu nădajdniască de fugă, ei numai la arme ș'au dat răsboi luni, Iunie 26, și multă vreme trăind răsboiul ne ales, de ambe părțile osteniți, și Turcii tot adaugânduse cu óste prăspăta, iar Moldovenii ostioniți, și neviindu-le ajutor nici de o parte, au picat pe tisce-eam, ei pîná la mórte se apóra, nici biruși de arme, ei stropsiți de mulțimea Turcilor. Au rămas isbânda la Turci; și atâta de mulți au perit, căt au nălbit poéna de trupurile celor periți, unde au fost răsboiul, și mulți din boerii cei mari au picat, și vitejii cei buni au perit cu totul atunci. Și fu scîrbă mare în tótă țera, și tuturor Domnilor și Crallor de prin pregiur, decă au auzit, ca au cađut Moldovenii sub mîna págânilor“ (Letopî t. I. p. 131).

8). „*Tot atunci și Tatarii au lovit țera Moldovei din nea tulure*“. Din inscripție nu se vede, că Tatarii au fi luat parte la bătălia de la Răsboeni, ei numai ca și ei au lovit și prădat țera din partea despre

răsărit, ce se învecina cu dânsii, negreșit după înțelegerca avută cu Turcii, ca să potă împărți puterea lui Ștefan. Letopisețul țerei ne spune, că Tătarii odată cu Turcii au intrat în Moldova, unii de-o-partea, alții de alta; că Ștefan mult s'a nevoit să nu lese pe Turci să trecă Dunărea, ci n'au putut; că Tătarii de o parte, Turcii de altă parte năvălind, 'i a cautat numai a dăra cale Turcilor, S'au apucat de Tătari, și prea lesne biruindu-i, i-au gonit până la Nistru. Vrea da răsboi și Turcilor, ci vedând atâta turcime cu împăratul, și mulțime de oște cu pedestrime și cu puscii (tunuri), s'a retras la munte, și a eșit înaintea Turcilor la Valea-albă (Letop. t. I. p. 130—131).

9). „Și noi Ștefan Voievoda și cu fiul nostru Alexandru eșit-am înaintea lor“. Din aceste cuvinte se vede, că, împreună cu Marele Ștefan, în răsboiul acesta a participat și fiul său Alexandru. Mai jos se pomenește în inscripție și un alt fiu a lui Ștefan, anume Bogdan, alătura cu Alexandru și în rînd cu soția Marelui Ștefan, Dómnă Maria: „Intru rugă șie și Dómnăi (*) sale Marici și fiilor sei Alexandru și Bogdan“.

Alexandru era fiul cel mai mare a lui Ștefan. În uricele marelui Ștefan, Alexandru se pune tot-de-una cel întâi între fii lui, după el Bogdan. Uneșori fiii marelui Ștefan se numesc voievozi, alte ori se pun numai simplu numele lor (veđi d. e. Chronica

(*) Dăcerea *Gospodja* (Dómnă) în documentele noastre slavone se scrie în două feluri: une ori *Gospodja*, alte ori *Gospojda* precum este în inscripția de la Răsboeni. Acastă formulă din urmă este mai aprópe de eufonia limbef române.

Românului part. I. p. 136. 147). Alexandru fiul Marei Stefan a făcut Biserica din Bacău, numită „Precista“, precum arată inscripția slavonă de pe zidul Bisericii, pe care o reproducem aici în textul ei original și cu traducerea în limba română:

„Cu voința Tatălui, și cu ajutorul Fiului, și cu săvârșirea Sântului Duch evseviosul și iubitorul de Christos Ioan Alexandru Voevoda, fiul lui Stefan Voevoda, Domnitorul țerei Moldovei a zidit acest templu în numele Adormirii precuratei Născătoarei de Dumnezeu și pururea fecioarei Mariei. Si s'a săvârșit (templu) în anul 6999, luna Ianuarie 1“ Data acesta corespunde anului de la Christos 1491.

Alexandru a avut și un fiu, anume Bogdan, precum mărturisește însuși Marele Stefan într-o inscripție mormântală din Biserica fostei Episcopii din Radauți, unde s'a înmormântat acest nepot al său, al cărui epitaf, pus de însuși bunicul său Marele Stefan, se exprimă astfel:

„Evseviosul și iubitorul de Christos Ioan Stefan Voevoda, Domnitorul țerei Moldaviei, fiul lui Bogdan Voevoda, a înfrumusețat acest mormânt nepotului său Bogdan Voevoda, fiul lui Alexandru Voevoda, în anul 6988, luna Ianuarie 30“. Adică în anul de la Christos 1480. Epitaful acesta dăr s'a pus pe mormântul nepotului Marei Stefan, la 4 ani după resboiul de la Valea-alba. Sîntem dăr în drept a crede, că Alexandru în timpul resbelului menționat era însurat, și avea și copii; cel puțin unul, Bogdan, este cunoscut.

Melchisedek, Episcopul de Roman

(Va urma).

69
14
55
=

Din Conferințele ținute cu învățătorii circomeripției Neamț Suceva în luna August 1882.

Între subiectele tratate la aceste Conferințe, cele mai principale au fost următoarele:

- 1). Misiunea învățătorului, însușirile și atribuțiunile sale.
- 2). Raporturile învățătorului cu autoritățile și consătenii.
- 3). Biblioteca învățătorului și ținerea lui în curent cu progresele științelor
- 4). Teoria și avantajele metodei intuitive.
- 5). Discuția mijloacelor de îmbunătățire a instrucțiunii; Mijlocele de aplicat, ca școlile să fie populate, mijlocele de a ajuta pe copiii săraci.
- 6). Îmbunătățirea soartei învățătorului; asigurarea viitorului lui și a familiei lui; găsirea unui mijloc, ca toate școlile să aibă pământ.

Acestea au fost subiectele principale, ce s'au tratat cu ocazia conferințelor din acest an. Vom da resumate din fie care subiect.

Raporturile învățătorului, către autorități și consăteni.

Raporturile învățătorului sâtesc către autorități și consăteni, jocă cel mai mare rol, căci de la modul, maniera, cum învățătorul va ști a exercita aceste rapoarte, depinde prosperitatea școlii sale și înzestrarea ei cu tot ce-i trebuie atât sub raportul material, cât și moral: *Populație, local, material, stimă și bună opinie.*

În genere, raportul învățătorului către orî ce autoritate, trebuie să fie demn, eniincios, convingător și plin de însușiri atrăgătoare către autoritatea comunală; pe lângă aceste însușiri, raportul învățătorului către dânsa, trebuie să însușască și impunerea, rezultată din iubire și respect către dânsul; iubire și respect, care trebuie să fie un rezultat al frumóselor arte și calități a învățătorului. Tótă prosperitatea școlii, mai ales în comu-

nele rurale, depinde de la raportul învăţătorului cu autoritatea comunală și cu consătenii săi.

În maniera plăcută și atrăgătoare a învăţătorului către autoritatea comunală și consăteni, stă puțința, ca învăţătorului să aibă tot ce-i trebuie la școală.

Nu este destul, ca învăţătorul să zică: Imi fac datoria, mă duc la școală regulat, amendez pe părinții care nu-mi trimet copii la școală; îmi fac adresele mele către autorități; se vor executa sau nu, puțin îmi pasă, eu mi-am făcut datoria.

Un asemenea învățător, și cu deosebire în comunele rurale, sacrifică fondul pentru formă; el pierde din vedere mediul în care trăește, predispozițiile autorităților și consătenilor noștri către școală, predispoziții și plecări, care sunt foarte indiferente; el pierde din vedere, că în asemenea mediu, în așa stare de plecări, forma scrisă, forma oficială, nu ajută nimica, dar că singura armă de învins, este stăruința prin sine însuși, impunerea și atragerea prin convingerea necesității învățăturii, precum și prin stima și încrederea ce le vom înflăcăra prin purtarea noastră,

Învățătorul trebuie să-și amintescă că dănsul, în sat, este o lumină, către care tot satul se uită, ca să-l lumineze, să-l conducă pe calea întunecată a acestei vieți; el trebuie să se gândească că chemarea sa este, ca din ființele, ce au numai chip omenesc, din ființele numite copii, este chemat a forma omenii, cetățeni, și părinți de familie; el trebuie să știe că veștesce într'un mediu străin școlii, într'un mediu, ce nu știe încă să aprecieze bine-facerile învățăturii și a creșterii; din toate aceste, învățătorul trebuie să scotă norma sa de purtare și raportul său către autorități și consăteni, spre a căpăta, nu numai ajutorul, susținerea și iubirea lor pentru școală, pentru învățatură, dar chiar stima și considerația tuturor.

Ca oficialitate, cel mai des report al învățătorului, este cu primarele comunei.

Multă chibzuință, prrevedere, manieră se cere de la învățător în raporturile și purtarea sa, cu acest funcționar, cu acest *fac-totum* în sat.

Primarii, mai în toate satele, unii din neștiință, nu din rea voință, unii din neputință, sunt cei mai teribili dușmani ai scolei: pe unele locuri, sunt chiar tigri, sunt chiar fiare sălbatice: învățătorul pe toți, prin purtarea sa, trebuie să'i facă mei, protectori și iubitori ai scolei: în comunele rurale, totul depinde de la primar și raporturile învățătorului cu acest funcționar, cu acest reprezentat și părinte al satului.

În raport către săteni, purtarea învățătorului trebuie să fie de apostol, de învățător, de preut: să nu se amestice în sfezi, în urî, întrigi și partite, ci prin învățătura sa, prin capacitatea sa, să caute a edifica pe săteni tot-deauna la bine, la purtări bune și la acte morale: desteptând în tranșii conștiința dreptului și a datoriei.

Laudând distracțiile nevinovate ale poporului, să se păzască de a fi tras în petreceri, ce 'i-ar compromite misiunea lui; învățătorul, negreșit că asistă la distracțiile, la horile și jocurile poporului, dar nu'i este ertat a face petreceri prin care s'ar compromite demnitatea sa și ar căde cu totul în fața sătenilor.

Însă ceia ce face corona învățătorului, în raporturile lui, cu fie-care autoritate, cu fie care consăten, este îndeplinirea cu zel, știință și conștiință a datoriei sale, căutându a cresce și lumina copiii încredințați lui; copiii au a forma generațiile următoare, care după cum vor fi crescute și luminate, va fi și viitorul poporului: iar plata învățătorului va fi satisfacția morală, că ș'au făcut datoria, și că au contribuit și el, macar cu un pas la avansarea țării sale, pe calea progresului și a îmbunătățirii morale și materiale.

PENTRU CONTEMPORANUL

De ce *Verax* și nu *Vorax*? Cestiunea nu e de cât de o singură literă; ș'apoila „Contemporanul“ toate lucrurile, sunt așa de ușore, în cât un scrupul ar fi o enormitate; în adevăr infailibili de la tânăra revistă Iașană, au adunat tot glodul stradelor și nu fac altă de cât pândesc pe toți trecătorii neprecauți, spre a le umple ochii cu ei; frumoasă misiune.....! Dar lăsând fie cui sarcina, ce de bună voe și-o impune, vom însemna în trecut, că nici pismuim argumentatiunea și logica de carnaval a psedominului de la „Contemporanul“ și nici stăruim în a'l face să credă că stilul D-lui N. Juravski e românesc. Ceia ce însă avem că țintă e să declărăm, că D. Juravski nu s'au îmbrăcat cu pretențiunea ca cu o haină, după cum vădit e, că fac cei de la „Contemporanul“; nu pretinde adică D. Juravski a cunoște. ca strein, ca Polon, toate regulele de flecsiune ale limbei și acordurile de multe ori grele de cuprins ale cuvintelor; D-sa au avut și are dorința foarte laudabilă de a scrie pentru respândirea ideilor și cunoștinților folositoare; și dacă cele câte-va erori de limbă subliniete de Contemporanul, s'au strecurat la tipar sau corectură, acesta nu constitue pentru fond nici un prejudiciu; și să se noteze că în asemenea scrieri, pe prima linie, se are fondul în vedere, lucru despre care Contemporanul tace, ceea ce însămnă, bine înțeles, că și pentru numita revistă e nediscutabil.

În al doilea loc, însă am dori să ni se talmăciască înțelesul următorului grațios pasagiu, zis la adresa revistei noastre:

Vai de noi, dacă asemenea limbă Jidovască ajunge în așa numite reviste; adică cum? și revista e jidovască? În acest caz am pute pre bine să înmulțim calificativele, afirmând adică, că, dacă o revistă românească poate fi jidovască, de ce tot una Românească n'ar fi și gănească? Și dacă ceaîntăie din Peatră și pörtă nimele de „Asachi“ pentru care reson cea de a doua n'ar fi din Iași și nu s'ar numi „Contemporanul“? Aveți pötö ceva de zis contra acestei logice severe, care e tocmai în gustul „Contimpuranilor“ de la Iași? Ș'apoi lucrul e prebat: ce cuvînt din vocabularul stradelor au ramas neintrebuintat de cătră onorabili injurători literari, de la literara și științifică fõe „Contimpuranul“? Öre suntem scutiți astăzi în plin anul 1882, adică după fericitul an de grație 1856, anul desrobirei, de acel limbagiu al corecturilor? Öre, grație, „Contimpuranului“, n'au reinviet cu o mai mare energie, și cu un fel de consfințire literară *infloritul și bogatul* limbagiu al șatreilor? İată de ce îmbogățire a limbei și literaturii românesce, ar trebuie cu drept cuvînt, să se preocupe literatorii de la Contimpuranul, iar nu de greșelile de corectură sau tipar ale D-lui Juravski; ceia ce au făcut D. Juravski, e și rămâne fără influență asupra limbei românesce, ceia ce însă face Contimpuranul, vicietză gustul literar, conrupe, prin contagiune, modul de a scri și a vorbi, și capitele crude, care se vor adăpa din Contimpuranul, se vor trezi într'o bună dimineță, că au uitat a cugeta și a vorbi *ominesce*.

Plautius.

